SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 5
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

NUTQ BUZILISHLARINI ANIQLASH VA KORREKSIYALASHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Abdulla Qodiriy nomidagi Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti

Ubaydullayeva Charos – Maxsus Pedagogika: Logopidiya yo‘nalishi

Muzaffarova Xayitgul Nesibovna – Maxsus Pedagogika dotsenti, Pedagogika bo‘yicha falsafa doktori (phd)

charosubaydullayeva844@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada logopediya fanining zamonaviy rivojlanish tendensiyalari, nutq buzilishlarini aniqlash va korreksiyalashning ilmiy-pedagogik asoslari keng yoritilgan. Nutq buzilishlarining kelib chiqish sabablari, ularning turlari, diagnostika jarayonining mazmuni hamda korreksion-pedagogik ishlarni tashkil etish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, zamonaviy logopedik amaliyotda qo‘llanilayotgan individual yondashuv, interaktiv metodlar, raqamli texnologiyalar va multidisiplinar hamkorlikning ahamiyati ochib berilgan. Maqolada L.S. Vigotskiy, R.Y. Levina kabi olimlarning ilmiy qarashlariga tayanilgan. Nutqida turli kamchiliklari bo‘lgan bolalarning kommunikativ imkoniyatlarini rivojlantirish va ijtimoiy moslashuvini ta’minlash bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar

logopediya, nutq buzilishlari, diagnostika, korreksiyalash, nutq rivojlanishi, artikulyatsiya, fonematik idrok, dizartriya, dislaliya, alaliya, individual yondashuv, innovatsion texnologiyalar, inklyuziv ta’lim

Kirish

Inson hayotida nutq alohida ahamiyatga ega bo‘lgan murakkab psixofiziologik jarayonlardan biridir. Nutq yordamida inson o‘z fikrini ifodalaydi, atrofdagilar bilan muloqotga kirishadi, bilim va tajribalarini o‘zlashtiradi hamda ijtimoiy munosabatlarda faol ishtirok etadi. Nutq tafakkur, xotira, idrok va diqqat kabi bilish jarayonlari bilan uzviy bog‘liqdir. Shu sababli nutq faoliyatidagi buzilishlar bolaning nafaqat muloqotiga,

balki uning umumiy rivojlanishi, ta’lim olishi va jamiyatga moslashishiga ham ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Logopediya — nutq buzilishlarini o‘rganuvchi, ularning oldini olish, aniqlash va maxsus pedagogik usullar yordamida korreksiyalash qonuniyatlarini tadqiq etuvchi maxsus pedagogika sohasi hisoblanadi. Logopediyaning asosiy vazifasi nutqiy kamchiliklarni aniqlash bilan cheklanmaydi, balki bolaning mavjud imkoniyatlarini rivojlantirish, samarali muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish va ta’lim jarayonida ishtirok etishini qo‘llab-quvvatlashdan ham iborat.

Hozirgi davrda logopediya sohasi yangi ilmiy yondashuvlar, zamonaviy diagnostika vositalari va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan boyib bormoqda. An’anaviy logopedik mashg‘ulotlar bilan bir qatorda interaktiv o‘yinlar, multimediya vositalari, maxsus elektron dasturlar va individual rivojlantirish dasturlaridan foydalanish imkoniyatlari kengaymoqda.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, nutq buzilishlarini erta aniqlash va o‘z vaqtida korreksion yordam ko‘rsatish bolaning kelgusidagi rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, maktabgacha va boshlang‘ich maktab yoshidagi bolalarda nutqiy qiyinchiliklarni o‘z vaqtida aniqlash ta’lim jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolarning oldini olishga yordam beradi.

Maqolaning maqsadi — logopediya sohasida nutq buzilishlarini aniqlash va korreksiyalashning zamonaviy yondashuvlarini ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilish hamda samarali korreksion ishlarni tashkil etishning muhim yo‘nalishlarini yoritish.

Maqolaning vazifalari:

– nutq buzilishlarining asosiy turlari va xususiyatlarini o‘rganish;

– logopedik diagnostikaning zamonaviy metodlarini tahlil qilish;

– korreksion-pedagogik ishlarning mazmunini ochib berish;

– innovatsion texnologiyalarning logopedik faoliyatdagi o‘rnini aniqlash;

– mutaxassislar va ota-onalar hamkorligining ahamiyatini asoslash.

1. Nutq buzilishlari va ularning ilmiy-nazariy asoslari

Nutq buzilishlari — nutq faoliyatining turli tarkibiy qismlarida namoyon bo‘ladigan, insonning tovushlarni talaffuz qilishi, so‘zlarni tushunishi, fikrni grammatik jihatdan to‘g‘ri ifodalashi va muloqotga kirishishiga ta’sir ko‘rsatuvchi holatlardir.

Nutq murakkab tizim bo‘lib, uning shakllanishida bosh miya faoliyati, eshitish analizatori, artikulyatsion apparat, nafas olish va ovoz hosil qilish tizimlari ishtirok etadi. Ushbu tizimlarning o‘zaro muvofiqlashgan faoliyati nutqning to‘g‘ri shakllanishini ta’minlaydi.

Logopediyada nutq buzilishlari turli mezonlarga ko‘ra tasniflanadi. Ularning asosiy turlariga quyidagilar kiradi:

Dislaliya. Dislaliya tovushlarni talaffuz qilishdagi buzilish bo‘lib, bunda bolaning ayrim tovushlarni noto‘g‘ri talaffuz qilishi, boshqa tovush bilan almashtirishi yoki talaffuz jarayonida tushirib qoldirishi kuzatiladi. Dislaliyani korreksiyalashda artikulyatsion mashqlar, fonematik idrokni rivojlantirish va tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilishga o‘rgatish muhim o‘rin tutadi.

Dizartriya. Dizartriya nutq apparati mushaklarining innervatsiyasi bilan bog‘liq buzilishlar natijasida yuzaga keladigan nutq nuqsonidir. Unda artikulyatsiya, ovoz va nutqiy nafas olish jarayonlarida qiyinchiliklar kuzatilishi mumkin. Korreksion ishlar bolaning individual holatiga muvofiq tashkil etiladi.

Alaliya. Alaliya bolaning erta rivojlanish davrida bosh miya nutq markazlarining organik shikastlanishi bilan bog‘liq holda nutqning yetarlicha shakllanmasligi bilan tavsiflanadi. Uning motor va sensor shakllari farqlanadi. Bunday bolalar bilan olib boriladigan logopedik ishlar uzoq muddatli va tizimli yondashuvni talab qiladi.

Duduqlanish. Duduqlanish nutqning sur’at va ravonligi buzilishi bo‘lib, nutq jarayonida tovush, bo‘g‘in yoki so‘zlarning takrorlanishi, nutq oqimining uzilishi bilan namoyon bo‘lishi mumkin. Korreksion jarayonda nutqiy nafas, ravon nutq ko‘nikmalari va psixologik qo‘llab-quvvatlashga e’tibor beriladi.

Disgrafiya. Disgrafiya yozuv jarayonining o‘ziga xos buzilishi bo‘lib, yozma nutqda harflarni almashtirish, tushirib qoldirish yoki so‘zlarni noto‘g‘ri yozish kabi xatolar bilan namoyon bo‘ladi.

Disleksiya. Disleksiya o‘qish jarayonining o‘ziga xos buzilishi bo‘lib, harflarni tanish, tovush-harf munosabatlarini anglash va o‘qilgan matnni tushunishda qiyinchiliklar bilan kechishi mumkin.

Mazkur buzilishlarning har biri o‘ziga xos diagnostika va korreksion yondashuvni talab qiladi. Shu sababli logoped bolaning nutqiy holatini umumiy baholash bilan birga, mavjud qiyinchiliklarning aniq xususiyatlarini ham o‘rganishi lozim.

2. Nutq buzilishlarini aniqlashning zamonaviy diagnostik yondashuvlari

Nutq buzilishlarini samarali korreksiyalash, avvalo, to‘g‘ri va kompleks diagnostika o‘tkazishga bog‘liq. Diagnostika bolaning nutqiy rivojlanish darajasini aniqlash, mavjud kamchiliklarning xususiyatlarini baholash va individual korreksion dastur ishlab chiqish uchun zarur.

Zamonaviy logopedik diagnostika faqat tovush talaffuzini tekshirish bilan cheklanmaydi. Unda nutqning fonetik, fonematik, leksik, grammatik va kommunikativ tomonlari o‘zaro bog‘liqlikda o‘rganiladi.

Logopedik tekshiruv quyidagi yo‘nalishlarni qamrab oladi:

1. Anamnestik ma’lumotlarni yig‘ish.

Bolaning tug‘ilish tarixi, jismoniy va psixik rivojlanishi, nutqning shakllanish bosqichlari, oilaviy sharoiti hamda ota-onaning kuzatuvlari o‘rganiladi. Bu ma’lumotlar nutqiy qiyinchiliklarning rivojlanish tarixini tushunishga yordam beradi.

2. Artikulyatsion apparatni tekshirish.

Til, lab, jag‘, tanglay va boshqa nutq a’zolarining tuzilishi hamda harakatchanligi baholanadi. Artikulyatsion apparatning holati tovushlarni to‘g‘ri hosil qilish imkoniyatlariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

3. Fonematik idrokni tekshirish.

Bolaning nutq tovushlarini eshitish orqali farqlash qobiliyati o‘rganiladi. Masalan, bir-biriga yaqin tovushlarni farqlash, so‘z tarkibidagi tovushni aniqlash va tovushlarning o‘rnini belgilash topshiriqlari qo‘llaniladi.

4. Lug‘at boyligini baholash.

Bolaning predmetlar, harakatlar, belgilar va hodisalarni ifodalovchi so‘zlarni bilishi hamda ulardan nutq jarayonida foydalanish imkoniyatlari tekshiriladi.

5. Grammatik tuzilishni o‘rganish.

So‘zlarni o‘zaro bog‘lash, gap tuzish, so‘z shakllaridan to‘g‘ri foydalanish va grammatik munosabatlarni ifodalash ko‘nikmalari baholanadi.

6. Bog‘lanishli nutqni tekshirish.

Bolaning rasm asosida hikoya tuzishi, voqealarni izchil bayon qilishi, matn mazmunini qayta hikoya qilishi va mustaqil fikr bildirish qobiliyati o‘rganiladi.

Zamonaviy diagnostikada standartlashtirilgan testlar, kuzatish, suhbat, dinamik baholash va ota-onalar bilan intervyu kabi usullardan foydalaniladi. Bunda bolaning yoshi, ona tili, shevasi va madaniy muhitini hisobga olish zarur.

Amerika nutq-til-eshitish assotsiatsiyasi (ASHA) tavsiyalarida ham nutq va til buzilishlarini baholashda kompleks, madaniy va lingvistik jihatdan moslashtirilgan tekshiruvning ahamiyati ta’kidlanadi. Skrining tekshiruvi ehtimoliy qiyinchiliklarni aniqlashga yordam beradi, biroq uning o‘zi yakuniy tashxis hisoblanmaydi.

Demak, zamonaviy diagnostikaning asosiy xususiyati bolaning nutqiy imkoniyatlarini har tomonlama o‘rganish va tekshiruv natijalariga asoslangan individual xulosa chiqarishdan iborat.

3. Nutq buzilishlarini korreksiyalashning zamonaviy metodlari

Korreksiya — aniqlangan nutq buzilishlarini bartaraf etish yoki ularning namoyon bo‘lishini kamaytirish, mavjud nutqiy imkoniyatlarni rivojlantirishga qaratilgan maxsus pedagogik jarayondir.

Korreksion ishlar bolaning yoshi, nutq buzilishining turi, rivojlanish darajasi va individual ehtiyojlariga muvofiq rejalashtiriladi.

Zamonaviy logopedik amaliyotda quyidagi metodlar keng qo‘llaniladi.

3.1. Individual korreksion yondashuv

Individual yondashuv har bir bolaning o‘ziga xos nutqiy imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olishni nazarda tutadi. Bir xil nutq buzilishiga ega bolalarda ham qiyinchiliklarning namoyon bo‘lish darajasi va xususiyatlari farqlanishi mumkin.

Shu sababli logoped dastlab diagnostika natijalarini tahlil qiladi, keyin aniq maqsad va vazifalarni belgilaydi. Korreksion mashg‘ulotlar davomida bolaning rivojlanish dinamikasi kuzatilib, zarur hollarda mashqlar va metodlar qayta ko‘rib chiqiladi.

3.2. O‘yin texnologiyalaridan foydalanish

O‘yin maktabgacha yoshdagi bolalarning tabiiy faoliyat turi hisoblanadi. Shu sababli logopedik mashg‘ulotlarda didaktik, rolli, harakatli va predmetli o‘yinlardan foydalanish katta pedagogik imkoniyatlarga ega.

Masalan:

– rasmlarga qarab predmet nomlarini aytish;

– berilgan tovush ishtirok etgan so‘zlarni topish;

– so‘zlardan gap tuzish;

– voqealarni ketma-ket joylashtirish;

– savol-javob asosida kichik hikoyalar yaratish.

Bunday o‘yinlar bolaning so‘z boyligini, mustaqil fikrlashini, eshitish diqqatini va kommunikativ faolligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

3.3. Artikulyatsion mashqlar

Artikulyatsion mashqlar nutq a’zolarining harakatlarini muvofiqlashtirish va tovush hosil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratiladi. Mashqlar logoped tomonidan bolaning nutqiy holatiga mos ravishda tanlanadi.

Tovushlarni korreksiyalash jarayoni odatda quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

1. Tovushni to‘g‘ri hosil qilishga tayyorlash.
2. Tovushni alohida talaffuz qilishga o‘rgatish.
3. Tovushni bo‘g‘inlarda mustahkamlash.
4. Tovushni so‘zlarda qo‘llash.
5. Tovushni gap va mustaqil nutqda to‘g‘ri ishlatish.

Bu jarayon izchil va individual tarzda olib borilishi kerak.

3.4. Fonematik idrokni rivojlantirish

Fonematik idrok nutq tovushlarini eshitish orqali farqlash va ularning ma’noni ajratishdagi vazifasini anglash qobiliyatidir. Ushbu ko‘nikma to‘g‘ri talaffuz, o‘qish va yozishni o‘zlashtirish uchun muhim hisoblanadi.

Mashg‘ulotlarda tovushlarni taqqoslash, so‘z boshidagi va oxiridagi tovushlarni aniqlash, tovushlar ketma-ketligini belgilash kabi topshiriqlar qo‘llaniladi.

3.5. Multimodal yondashuv

Multimodal yondashuvda bir vaqtning o‘zida bir nechta sezgi kanallaridan foydalaniladi. Masalan, bola tovushni eshitadi, uning talaffuzini kuzatadi, rasm orqali so‘z mazmunini anglaydi va tegishli harakatni bajaradi.

Bu usul turli ko‘rgazmali materiallar, predmetlar, rasmlar, audioyozuvlar va harakatli mashqlardan foydalanishni nazarda tutadi.

3.6. Raqamli texnologiyalar

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari logopedik mashg‘ulotlarni tashkil etishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Kompyuter, planshet, interaktiv doska va maxsus ta’lim dasturlari yordamida bolalarning nutqiy ko‘nikmalarini mashq qildirish mumkin.

Raqamli vositalardan foydalanishning asosiy yo‘nalishlari:

– tovushlarni eshitish orqali farqlashga mo‘ljallangan audio mashqlar;

– rasmlar asosida so‘z va gap tuzish dasturlari;

– interaktiv topshiriqlar;

– hikoya tuzishga yordam beruvchi vizual materiallar;

– nutqiy rivojlanish dinamikasini qayd etish vositalari.

Biroq raqamli texnologiyalar logopedning bevosita faoliyatini almashtirmaydi. Ular mutaxassis tomonidan tanlangan korreksion dasturga qo‘shimcha vosita sifatida qo‘llanilishi maqsadga muvofiq.

4. Logopedik faoliyatda olimlarning ilmiy qarashlari

Logopediya fanining nazariy va amaliy rivojlanishida bir qator olimlarning ilmiy tadqiqotlari muhim o‘rin tutadi.

L.S. Vigotskiy bolaning psixik rivojlanishida ijtimoiy muhit, muloqot va ta’limning ahamiyatini asoslab bergan. Uning yaqin rivojlanish zonasi haqidagi nazariyasi logopedik mashg‘ulotlarda ham muhim metodologik ahamiyatga ega. Ushbu nazariyaga ko‘ra, bola kattalar yoki mutaxassis ko‘magi orqali mustaqil bajara olmaydigan ayrim vazifalarni bajarishni o‘rganishi mumkin.

Mazkur qarash logopedik mashg‘ulotlarda bolaning hozirgi imkoniyatlarini aniqlash va keyingi rivojlanish bosqichlarini belgilash uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

R.Y. Levina nutq buzilishlarini tizimli o‘rganish va ularning tarkibiy xususiyatlarini aniqlashga katta hissa qo‘shgan. Olim nutqning fonetik, leksik va grammatik tomonlarini o‘zaro bog‘liq holda tahlil qilish zarurligini asoslab bergan.

Uning ilmiy qarashlari nutq buzilishlarini faqat bitta alomat asosida emas, balki butun nutq tizimining rivojlanish holatini hisobga olgan holda o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi.

L.S. Volkova logopediya fanining nazariyasi va amaliyotiga oid tadqiqotlari bilan tanilgan. Uning tahriri ostida chop etilgan logopediya darsliklarida nutq buzilishlarining tasnifi, diagnostikasi va korreksion-pedagogik ishlarning mazmuni keng yoritilgan.

T.B. Filicheva va G.V. Chirkina maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishidagi kamchiliklarni aniqlash va korreksiyalash masalalarini o‘rgangan. Ularning ilmiy-metodik ishlari nutqning fonetik-fonematik va grammatik tomonlarini rivojlantirishga qaratilgan korreksion mashg‘ulotlar uchun muhim manbalardan hisoblanadi.

Mazkur olimlarning ilmiy qarashlarini umumlashtirish shuni ko‘rsatadiki, logopedik faoliyatda bolaning individual xususiyatlarini hisobga olish, nutq tizimini kompleks o‘rganish va izchil korreksion ishlarni tashkil etish asosiy tamoyillar hisoblanadi.

5. Logoped, pedagog, psixolog va ota-onalar hamkorligi

Nutq buzilishlarini korreksiyalash jarayoni faqat logopedning faoliyati bilan cheklanmaydi. Samarali natijaga erishishda turli mutaxassislar va bolaning oilasi o‘rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega.

Logoped nutq buzilishlarini aniqlaydi, individual korreksion dastur ishlab chiqadi va maxsus mashg‘ulotlarni olib boradi.

Psixolog bolaning emotsional holati, muloqotga kirishish xususiyatlari, diqqat va boshqa psixologik jarayonlarini baholashda yordam beradi.

Pedagog ta’lim jarayonida bolaning nutqiy imkoniyatlarini hisobga oladi, o‘quv materiallarini moslashtiradi va nutqiy faollikni rag‘batlantiradi.

Tibbiyot mutaxassislari esa zaruratga ko‘ra eshitish, nevrologik yoki boshqa tibbiy omillarni baholashda ishtirok etadi.

Ota-onalar korreksion jarayonning muhim ishtirokchilaridir. Ular logoped tavsiyalariga muvofiq uy sharoitida bolaning nutqiy faolligini qo‘llab-quvvatlashi,

muloqot uchun qulay muhit yaratishi va mashg‘ulotlarning muntazamligini ta’minlashga yordam berishi mumkin.

Oilaga yo‘naltirilgan yondashuvda ota-onalar faqat topshiriqlarni bajaruvchi emas, balki bolaning rivojlanish jarayonidagi faol hamkor sifatida qaraladi.

6. Inklyuziv ta’lim sharoitida logopedik yordamni tashkil etish

Bugungi ta’lim tizimida inklyuziv yondashuvning rivojlanishi nutqida buzilishlari bo‘lgan bolalarni qo‘llab-quvvatlash masalasiga alohida e’tibor qaratishni talab etadi.

Inklyuziv ta’lim barcha bolalarning individual imkoniyatlaridan qat’i nazar, ta’lim olish jarayonida ishtirok etishi uchun zarur sharoitlar yaratishga qaratilgan.

Nutqida qiyinchiliklari bo‘lgan bolalar bilan ishlashda o‘qituvchi va logoped hamkorligi quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshiriladi:

– ta’lim materiallarini bolaning nutqiy imkoniyatlariga moslashtirish;

– ko‘rgazmali va vizual vositalardan foydalanish;

– savol-javob va guruhli muloqotda ishtirokini qo‘llab-quvvatlash;

– nutqiy topshiriqlarni bajarish uchun qo‘shimcha vaqt ajratish;

– bolaning muvaffaqiyatlarini muntazam rag‘batlantirish.

Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti tomonidan ishlab chiqilgan “Faoliyat, hayot faoliyati va salomatlikning xalqaro tasnifi” (ICF) insonning sog‘lig‘i bilan bir qatorda uning faoliyati, ijtimoiy ishtiroki va atrof-muhit omillarini ham hisobga olishni nazarda tutadi.

Bu yondashuv logopedik faoliyatda ham muhim: bolaning faqat nutqiy kamchiliklarini emas, balki kundalik muloqotdagi imkoniyatlarini va ijtimoiy ishtirokini ham baholash lozim.

7. Zamonaviy logopedik korreksiyaning samaradorligini baholash

Korreksion mashg‘ulotlarning samaradorligini aniqlash uchun bolaning dastlabki va keyingi nutqiy ko‘rsatkichlari muntazam taqqoslab borilishi zarur.

Baholash quyidagi mezonlar asosida amalga oshirilishi mumkin:

1. Tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilish darajasi.
2. Fonematik idrok va eshitish orqali farqlash ko‘nikmalari.
3. Faol va passiv lug‘at boyligi.
4. Grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzish qobiliyati.

5. Bog‘lanishli nutqning izchilligi va mazmuni.

6. Mustaqil muloqotga kirishish imkoniyati.

7. O‘rganilgan nutqiy ko‘nikmalardan kundalik hayotda foydalanish.

Bunda faqat mashg‘ulot xonasidagi natijalar emas, balki bolaning oila, tengdoshlar va ta’lim muhitidagi muloqoti ham hisobga olinishi kerak.

Korreksion ishlarning natijasi barcha bolalarda bir xil tezlikda namoyon bo‘lmaydi. Shuning uchun baholash individual rivojlanish dinamikasiga asoslanishi lozim.

Natijalar

Mavzu bo‘yicha olib borilgan ilmiy-pedagogik tahlil natijasida nutq buzilishlarini aniqlash va korreksiyalashda kompleks yondashuv muhimligi aniqlandi.

Birinchidan, nutq buzilishlarini erta aniqlash bolaning rivojlanishidagi mavjud qiyinchiliklarni o‘z vaqtida baholash va zarur yordamni rejalashtirish imkonini beradi.

Ikkinchidan, logopedik diagnostikada nutqning barcha tarkibiy qismlarini o‘rganish, jumladan, tovush talaffuzi, fonematik idrok, lug‘at boyligi, grammatik tuzilish va bog‘lanishli nutqni baholash zarurligi asoslandi.

Uchinchidan, individual korreksion dasturlar, o‘yin texnologiyalari, artikulyatsion mashqlar va multimodal metodlar logopedik faoliyatning muhim vositalari sifatida belgilandi.

To‘rtinchidan, raqamli texnologiyalardan maqsadli foydalanish mashg‘ulotlarning ko‘rgazmaliligini oshirishi va nutqiy topshiriqlarni turli shakllarda tashkil etishga yordam berishi qayd etildi.

Beshinchidan, logoped, psixolog, pedagog, tibbiyot mutaxassislari va ota-onalar hamkorligi bolaning nutqiy rivojlanishini turli muhitlarda qo‘llab-quvvatlash uchun muhim ekanligi ta’kidlandi.

Ushbu natijalar mavzu bo‘yicha ilmiy adabiyotlar va metodik manbalarni nazariy tahlil qilish asosida shakllantirildi.

Muhokama

Nutq buzilishlarini aniqlash va korreksiyalash masalasi zamonaviy maxsus pedagogikaning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Bugungi kunda logopedik faoliyatda faqat mavjud nuqsonni bartaraf etish emas, balki bolaning kommunikativ imkoniyatlarini

kengaytirish, mustaqil fikrlashini va ijtimoiy ishtirokini qo‘llab-quvvatlashga ham e’tibor qaratilmoqda.

L.S. Vigotskiyning rivojlanish nazariyasi bolaning imkoniyatlarini pedagogik yordam orqali kengaytirish zarurligini ko‘rsatadi. R.Y. Levina tomonidan ishlab chiqilgan tizimli yondashuv esa nutq buzilishlarini alohida belgilar bo‘yicha emas, balki nutq tizimining o‘zaro bog‘liq qismlari asosida o‘rganish lozimligini asoslaydi.

ASHA tavsiyalarida ham nutq va til buzilishlarini baholashda bolaning lingvistik muhiti, oilaviy sharoiti, eshitish holati va kommunikativ ehtiyojlarini hisobga olish zarurligi ko‘rsatilgan. Bu, ayniqsa, ikki yoki undan ortiq tilda muloqot qiladigan bolalarni tekshirishda muhimdir. Chunki ikki tillilikning o‘zi nutq buzilishi mavjudligini anglatmaydi.

Zamonaviy logopediyaning yana bir muhim xususiyati — korreksion jarayonning moslashuvchanligidir. Agar tanlangan mashqlar kutilgan natijani bermasa, logoped diagnostika natijalarini qayta ko‘rib chiqishi va metodik yondashuvni o‘zgartirishi mumkin.

Shuningdek, raqamli vositalardan foydalanishda bolaning yoshi, ehtiyoji va mashg‘ulot maqsadini hisobga olish zarur. Texnologiya pedagogik maqsadga xizmat qilishi, jonli muloqot va mutaxassisning individual yondashuvini cheklamasligi kerak.

Demak, logopedik yordamning samaradorligi ilmiy asoslangan diagnostika, individual rejalashtirish, muntazam monitoring va mutaxassislar hamkorligining o‘zaro uyg‘unligiga bog‘liq.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, logopediya sohasida nutq buzilishlarini aniqlash va korreksiyalashning zamonaviy yondashuvlari bolaning nutqiy rivojlanishini kompleks qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan muhim pedagogik jarayondir.

Nutq buzilishlarini o‘z vaqtida aniqlash, diagnostika natijalariga asoslangan individual korreksion dasturlar ishlab chiqish va mashg‘ulotlarni izchil tashkil etish bolaning kommunikativ imkoniyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy logopedik amaliyotda an’anaviy mashqlar bilan bir qatorda interaktiv o‘yinlar, multimodal yondashuv, raqamli texnologiyalar va oilaga yo‘naltirilgan

korreksion ishlar keng imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, har qanday metod bolaning individual ehtiyojlari va rivojlanish xususiyatlariga muvofiq tanlanishi lozim.

Ilmiy qarashlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, logopedik yordamning asosiy maqsadi faqat tovush talaffuzidagi kamchiliklarni bartaraf etish emas, balki bolaning to‘laqonli muloqot qilishi, ta’lim olishi, mustaqil fikr bildirishi va jamiyat hayotida faol ishtirok etishi uchun zarur sharoit yaratishdan iborat.

Kelgusida logopediya sohasida mahalliy til xususiyatlariga mos diagnostik vositalarni takomillashtirish, o‘zbek tilidagi elektron logopedik resurslarni rivojlantirish va mutaxassislarning zamonaviy metodlar bo‘yicha malakasini oshirish muhim vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. — Москва: Лабиринт, 1999.

2. Левина Р.Е. (ред.). Основы теории и практики логопедии. — Москва: Просвещение, 1968.

3. Волкова Л.С. (ред.). Логопедия. — Москва: Владос, 2007.

4. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Основы логопедии. — Москва: Просвещение, 1989.

5. Paul, D., Roth, F.P. Guiding Principles and Clinical Applications for Speech-Language Pathology Practice in Early Intervention. Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 2011, 42(3), 320–330.

6. World Health Organization. International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). Geneva: WHO, 2001.

7. World Health Organization. Nurturing Care for Children with Developmental Delays and Disabilities: Thematic Brief. Geneva: WHO, 2026.

8. American Speech-Language-Hearing Association (ASHA). Spoken Language Disorders: Practice Portal. https://www.asha.org/practice-portal/clinical-topics/spoken-language-disorders/

9. American Speech-Language-Hearing Association (ASHA). Practice Portal. https://www.asha.org/practice-portal/